

УДК: 159.922.736.3

© Солодухов В.Л., 2015 р.
orcid.org/0000-0003-4073-4028

В.Л. Солодухов
ДВНЗ “Донбаський державний педагогічний
університет”, м. Слов’янськ

ЗНАЧЕННЯ КАЗКИ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Казки завжди відігравали важливу роль в історії людства і до цього часу залишаються ефективним засобом розвитку людини. Для інтелектуального і особистісного розвитку школяра важливе значення має усна народна творчість. Казка є одним з важливих соціально-педагогічних засобів розвитку особистості: вона навчає, виховує, спонукає до діяльності. В статті обґрунтована можливість та необхідність використання казок як метафоричних історій в навчально-виховному процесі молодших школярів.

Ключові слова: казка, метафора, казкотерапія, молодші школярі, освітній процес.

В.Л. Солодухов

ЗНАЧЕНИЕ СКАЗКИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Сказки всегда играли важную роль в истории человечества и до этого времени остаются эффективным средством развития человека. Для интеллектуального, речевого и личностного развития школьника важное значение имеет устное народное творчество. Сказка – важное социально-педагогическое средство развитие личности: она обучает, воспитывает, побуждает к деятельности. В статье обоснована возможность и необходимость использования сказок как метафорических историй в учебно-воспитательном процессе младших школьников.

Ключевые слова: сказка, метафора, сказкотерапия, младшие школьники, образовательный процесс.

V.L. Soloduhov

VALUE OF THE FAIRY TALE IN THE COURSE OF TRAINING AND EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLBOYS

Fairy tales always played an important role in the history of mankind and till this time remain an effective remedy of development of the person. For intellectual, speech and personal development of the schoolboy the great value has oral national creativity. A fairy tale – important socially-pedagogical means development of the person: it trains, brings up, induces to activity. In article possibility and necessity of use of fairy tales as metaphorical stories in teaching and educational process of younger schoolboys is proved.

Keywords: a fairy tale, a metaphor, therapy by means of fairy tales, younger schoolboys, educational process.

Постановка проблеми. Перші наукові теорії, присвячені проблемі чарівних казок, з'явилися у 18 столітті. І.Г. Гердер, К.Ф. Морітц і ін. спробували інтерпретувати їх зміст. Так, наприклад, І.Г. Гердер вбачав у казках символічне зображення стародавніх забутих вірувань.

Легенди та казки завжди відігравали важливу роль в історії людства, і до цього часу залишаються для нас прекрасним та ефективним засобом розвитку, навчання і спілкування. Психологічні дослідження свідчать про те, що вступаючи до школи, дитина повинна бути зрілою як у фізіологічному і соціальному відношенні, так і в інтелектуальному і емоційно-вольовому розвитку. Навчальна діяльність потребує певного запасу знань про оточуючий світ; вступаючи до школи, дитина повинна оволодіти розумовими операціями, вміти планувати діяльність та здійснювати самоконтроль. Важливими умовами успішного навчання є також розвиток м'язової моторики руки дитини, рухо-зорової координації, вірне звукопромовляння та ін.

Психологічне забезпечення педагогічного процесу вимагає підвищення прогнозованого результату навчання, розвитку та виховання, при одночасному зниженні енергетичних і часових витрат як з боку педагога, так і учня. При цьому досягається оптимальна психічна напруга учнів з різними здібностями. Для інтелектуального, мовленнєвого і особистісного розвитку школяра важливе значення має усна народна творчість. Слід відмітити, що сильніше інших засобів мислення і мовлення дитини розвиває казка. Казка є одним з важливих соціально-педагогічних засобів розвитку особистості. Вона навчає, виховує, спонукає до діяльності, попереджує.

Аналіз наукових досліджень з проблеми. Міфи і казки в психологічному, глибинному аспекті досліджували К.-Г. Юнг, М.-Л. фон Франц, Б. Бетельхейм, В. Пропп, Е. Фром, Е. Берн, Е. Гарднер, М. Осоріна, Т. Зінкевич-Євстигнеєва, І. Вачков та ін. Відмітимо, що основою будь-якої казки, легенди чи притчі можна вважати закладену в ній метафору. Аристотель дав перше визначення метафори: «Метафора є перенесення незвичного імені (перенесення слова із зміною значення) або з роду на вид, чи з виду на вид, або по аналогії... А під аналогією я розумію (той випадок), коли друге відноситься до першого так само, як четверте до третього; тому [поет] може казати замість другого четверте чи замість четвертого друге...» [1, 669-670]. Досвід людини, пов'язаний з пізнанням власного, внутрішнього світу, є основою для великої кількості метафор, в яких психічні процеси і стани, переживання та ідеї можуть виражатися через предмети чи істоти.

Сутність метафори визначається не зовнішньою будовою, а взаємодією внутрішнього та зовнішнього. По суті метафора є

ситуативною, предметно чи суб'єктивно пов'язаною з перетворенням змісту нашої думки у мовну форму. Вона розкриває свій потенціал там, де не діють закони спрощено-предметного «конкретного» виразу думки. У протидії мовної форми і змісту думки народжується, існує та перероджується зміст метафори. Метафору можна визначити як форму, що несе прихований зміст, який не відповідає її прямому значенню. Ефективність метафоричного розуміння зумовлена психологічною сутністю метафори – здатністю активізувати емоційну й інтелектуальну сфери дитини. Метафора дозволяє вийти за межі абстрактних матерій та перевести думку у чуттєву форму, яка безпосередньо переживається. Історії, метафори передають історію, культуру, цінності ті звичаї людей. Вплив за допомогою метафори, у формі якої створена казка, є глибинним і стійким, оскільки торкається не лише поведінковій прошарки психіки, але й її ціннісну структуру [9].

Розуміння та проживання через метафоричну історію змісту, властивого внутрішньому світу будь-якої людини, дозволяє дитині, підлітку та дорослому розпізнати та позначити свої переживання і власні психічні процеси, зрозуміти їх зміст і важливість кожного з них. Метафора не лише полегшує цей процес, розширюючи межі свідомості, але й торкається певних пластів підсвідомого. Буквальний зміст метафоричної історії сприймається свідомістю, в той же час підсвідомість відгадує, розшифровує схований зміст-другого плану, неочевидного змісту.

Аналізуючи зміст російських казок, П. Яничев [110] виділив основні потреби, які актуалізуються, закріплюються і певною мірою задовольняються в процесі сприймання й засвоєння казки. Це: потреба в автономності (незалежності), потреба в компетентності (силі, могутності), потреба в активності. Це потреба в порушенні заборон і правил (саме цим характеризується перехід від дитинства до дорослості); потреба брати на себе відповідальність за власні вчинки.

Казковий сюжет допомагає переключити незадоволення людини з зовнішніх життєвих обставин, які вона не приймає, на проблеми, які описуються в казці, і цим самим сприяє усвідомленню нею необхідності прийняття відповідальності за власне життя на себе. На прикладі героїв казки людина осмислює власне життя. Впливаючи на свідомість та підсвідомість, казка може допомогти їй визначити вірний шлях розв'язання власних проблем. Проектуючи вчинок героя казки на сучасне життя, змінюючи своє мислення і поведінку, людина може вибрати вірний шлях особистісного розвитку.

Разом з тим, як підкреслює Н. Пезешкіан, різноманітна і мінлива природа казки викликає прагнення людини до власної, індивідуальної інтерпретації сюжету, образів, характеристик дійових осіб, їх оцінок. Зміст

казки стає тим люстерком, яке відображує внутрішній світ людини, полегшуючи тим самим ідентифікацію з ним. Фантастичний світ казки, наявність в ній ірреальних елементів допомагають людині подолати стереотипи мислення, комплекси відчуженості, пробуджувати творчі здібності. Розшифровуючи казкову функцію повернення на більш ранні етапи індивідуального розвитку, автор [7] відмічав, що казка допомагає повернутися до дитячої безпосередності, викликає здивування, відкриває шлях у світ фантазії, образного мислення, активізує роботу на рівні інтуїції.

Виклад основного матеріалу. Казка відноситься до такого типу навчальних матеріалів, використовуючи які вчитель має можливість розв'язувати виховні та розвивальні завдання освіти. Вона дозволяє сформуванню у школяра уяву про те, що добро завжди перемагає, але не саме по собі, а шляхом подолання певним героєм труднощів.

Аналіз структури й змісту казки можна представити у такому вигляді: а) визначення тематики казки; б) аналіз особистісних рис героїв та образів; в) аналіз казкових перешкод, що презентуються у процесі розповіді; г) виявлення способів подолання труднощів; д) аналіз набору етичних стандартів, які пропагує та чи інша казка.

Казкові історії мають фундаментальну якість: в них містяться важливі поради чи повчальні висновки відносно певної специфічної проблеми. Сюжети казок розгортаються подібним чином: герой стикається з проблемою і певним чином долає її, або зазнає поразки. Засіб, за допомогою якого герой розв'язує власну проблему, може стати в нагоді й іншій людині, яка сприймає казковий сюжет.

Казкові історії мають фундаментальну якість: в них містяться важливі поради чи повчальні висновки відносно певної специфічної проблеми. Сюжети казок розгортаються подібним чином: герой стикається з проблемою і певним чином долає її, або зазнає поразки. Засіб, за допомогою якого герой розв'язує власну проблему, може стати в нагоді й іншій людині, яка сприймає казковий сюжет.

Якщо казка подається слухачеві з метою поради чи інструктування його про щось, то вона перетворюється на метафору. Як уже зазначалося, метафора – це одиниця мови, виражена словом чи фразою. Вона вказує на ознаку об'єкта чи дії, перенесену на інший об'єкт для передачі схожості та аналогії між ними. Метафори-казки передбачають наявність головних героїв, дійових осіб, драматичних подій, канву повісті та певний висновок.

В контексті розуміння казки, метафора, з одного боку – це “просто історія, яка не потребує реагування, а з іншого – вона стимулює мислення та відчуття, сприяє виникненню ідеї для вирішення проблеми [9, 7].

Метафорична мова казки дозволяє більш широко аналізувати і

розуміти зміст, що закладений у ній. Вона може загострити конфлікт або пом'якшити сприймання казки суб'єктом, оскільки притаманна метафорі алегорія немов би “присипляє” свідомість того, хто її сприймає. Метафори у понятійній системі людини – це не просто поетичний чи риторичний прийом, а потужний засіб набуття досвіду людиною, трансформацію її системи сприймання.

Окреслюючи загальні риси казок, можна встановити їх зв'язок з метафорами:

1) казки в метафоричній формі виражають внутрішній конфлікт головного героя;

2) презентують підсвідомі процеси через образи друзів і помічників, розбійників і різного роду перешкод;

3) образно створюють аналогічні повчальні ситуації, в який добрий герой перемагає;

4) представляють метафоричну кризу з обов'язковим її розв'язанням, коли герой долає всі перешкоди і перемагає;

5) відкривають герою можливість усвідомити себе в новій якості, що виникає як результат отриманих перемог.

Розвиток метафоричних аспектів свідомості є складовою частиною процесу розвитку уяви. Використовуючи поняття “метафоричні аспекти свідомості”, ми маємо на увазі здатність відображати дійсність шляхом осмислення предметів і явищ однієї категорії у термінах предметів і явищ другої категорії.

Таким чином, метафора як і казка, активізує психічну діяльність людини, знаходить певний відгук в її душі, викликає переживання. Метафора сприяє описуванню подій, що відбуваються з героями казки, породжує відповідні емоції. Метафора викликає асоціації, допомагає отримати нову інформацію не лише тому, хто розповідає казку, але й тим, хто її слухає. Вона реалізує вербальний зв'язок між сенсорно-перцептивним і вербально-логічним рівнями відображення дійсності.

Як уже зазначалося вище, метафора, як і казка, формується у контексті модусу фіктивності “немов би”, за допомогою якого вводиться будь-який “можливий світ”. Це дозволяє уяві легко й вільно оперувати казковими образами. Нівелюючи межі несумісності, метафора синтезує нові концепти шляхом актуалізації уяви. Тим самим у метафорі потенційно закладена можливість поєднання неможливого (що й притаманно казці), вона здатна наблизити далеке й піднести буденне, розповісти про щось незвичним способом.

Отже, є підстави констатувати, що злиття казкового образу і значення метафори створює новий зміст, зокрема, переходить у нову форму вияву – стає символом. У цьому сенсі визначення метафори співпадає з

юнгівським визначенням символічного. Основним призначенням символу, за Юнгом, є вираження архетипу. Архетипи – це вроджені елементи людської психіки, що відображують загальні моделі чуттєвого досвіду, вироблені у ході розвитку людської свідомості. Тобто, архетипи – це метафоричні прототипи, що представляють багаточисельні етапи еволюції людини.

Сюжет казки починає розвиватися від конфлікту і, як правило, закінчується повним його розв'язком. Казки не знають невинного нещастя. Вони завжди ставлять героїв у положення переможців, які карають злодіїв. Тому казковий конфлікт має «замкнений» характер і дозволяє абстрагувати зміст казки у просторі і часі. Казковий простір – це деяке «царство», куди переносяться слухачі і читачі, зайняті казкою.

Казковий час, згідно спостереження Д.С. Лихачова [6], не виходить за межі казки. Він цілком замкнений в сюжеті. Його мов би немає до початку казки та до її закінчення. Він же визначений в загальному плінні історичного часу. Внаслідок цього, з одного боку, казкова розповідь заключає в собі характер ірреальності, в результаті чого зберігається естетична основа жанру–категорія чудесного, а з іншого – сюжет набуває метафоричності відносно існуючої дійсності.

Будь-яка людина обмежена у своєму індивідуальному життєвому досвіді (в часі, просторі, професійно та ін.). Але, слухаючи чи читаючи казки, вона накопичує у своєму несвідомому символічній «банк життєвих ситуацій». Казки, відображуючи різні конфліктні ситуації і пропонуючи можливі способи їх розв'язання, вказують на наслідки окремих спроб розв'язання конфліктів, що дозволяє дитині в майбутньому при виникненні проблемних ситуацій використовувати їх як моделі та знаходити необхідне розв'язання.

Внутрішня будова казки дає можливість людині уявляти сприйняття всесвіту в його тривимірному просторовому і часовому вимірі. Ці аспекти просторово-часового змісту казок мов би утворюють його голографічний континуум, що особливо співзвучне психіці дитини. Саме тому діти настільки чутливі до універсальності казки – в ній вони знаходять співзвуччя своєму такому ж універсальному внутрішньому світу. Універсальний світ казки здатен активізувати всі органи чуття та психічні функції особистості, яка формується.

Найбільший вплив казка створює на розвиток моральних установок, уявлень про користь та безкорисливість, справедливість та несправедливість, хоробрості та боягузтво, правдивості та брехні. Майже всі казки повчають і відбувається це приховано, бо повчання слідує з вчинків героїв і про це слід здогадатися самому. В той же час мораль казки прозора, вона зрозуміла і дитині, і дорослому і засвоюється ними на

емоційному рівні.

Існує декілька типологія казок. Так, Т.Д. Зінкевич-Євстигнеєва виділяє п'ять типів казок: художні, дидактичні, психотерапевтичні і медитативні, які можна використовувати для різних цілей освіти [4]. На думку І.В. Вачкова [2] вся сукупність казок може бути розподілена на фольклорні та авторські. При цьому в обох видах можна виділити художні, психокорекційні, психотерапевтичні й психологічні казки. Автор вводить новий вид казок – психологічні, вбачаючи їх мету в розкритті перед дитиною глибину її власного внутрішнього світу, що сприяє розвитку її самосвідомості.

Нам здається, що як окремі види можна розглядати лише дидактичні, психотерапевтичні, психокорекційні, психорозвивальні (психологічні) та медитативні казки. Основним критерієм подібної класифікації може бути ефект (мета) впливу казки на слухача чи читача.

Відомо, що десь до 10-12 років у дітей переважає «правопівкульний» тип мислення. Отже, найбільш важлива для їх розвитку і соціалізації інформація повинна передаватися їм через яскраві образи. Саме тому казкові і метафоричні історії є кращим засобом передачі дитині знань про світ. Так, О.В. Гнезділов [3] підкреслює, якщо перше десятиліття життя в цьому відношенні складається сприятливо (турботливі батьки і вчителі читали та розповідали казки, разом їх обговорювали), то у несвідомому дитини формується набір знань про динаміку внутрішніх процесів, способів взаємовідносин між людьми, можливостях самореалізації та ін.. Якщо казки не обговорюються з дитиною, то ці знання знаходяться в пасивному стані. Тому мудро поступають ті батьки, які знаходять в собі сили осмислювати казкові історії, шукаючи паралелі з реальними явищами й обговорюють їх з дітьми.

В казках багато прислів'їв, говірок, дуже влучних і повчальних. Ці особливості роблять казку незамінним засобом навчання та виховання дітей різного віку. Важлива роль казки у зростанні людської душі все ж не вичерпується прямим навчанням. Казка дає учням дуже широкий, багатозначний образ світу. І не завжди дорослим слід поспішати пояснювати дітям світ – навпаки, необхідно показувати його в самих незвичайних та чудернацьких поворотах.

Особливістю роботи з казкою є взаємодія з дитиною на ціннісному рівні. Психологічні, культурні та педагогічні проблеми опрацьовуються, дякуючи опору на моральні орієнтири, духовні цінності та особистісні можливості.

За допомогою казки формується життєвий сценарій людини, і саме тому казка допомагає подолати драматичний сценарій життя людини. Важливо підкреслити, що засобом формування особистості, перевіреним

багатьма поколіннями, є казкотерапія (що спочатку знаходилася в межах психотерапії). На думку Т.Д. Зінкевич-Євстигнеєвої [4], казкотерапія – це процес пошуку смислу, розшифрування знань про світ і систему взаємин в ньому; процес утворення зв'язків між казковими подіями та поведінкою дитини в реальному житті. Головною метою казкотерапії є надання психологічної допомоги психічно здоровим людям в ситуаціях різного роду психологічних труднощів. В якості провідних розглядаються наступні ідеї казкотерапії: усвідомлення своїх можливостей і цінності власного життя; розуміння причинно-наслідкових зв'язків подій та вчинків; усвідомлена творча взаємодія з оточуючим світом; внутрішнє відчуття сили і гармонії. Для дітей особливо важливі когнітивний і творчий аспекти казок. Аналіз казок (когнітивний аспект) дозволяє змінити або істотно збагатити погляд на звичні ситуації, доторкнутися до духовних цінностей.

Отже, казка сприяє підвищенню впевненості у собі і у своєму майбутньому, оскільки дозволяє дитині ставати на позицію героя твору і долати перешкоди, які стоять на її шляху, вибираючи кращі шляхи і способи подолання. Казка будується за принципом розвитку людини у філогенезі. Історичне вдосконалення структури мислення людей тісно пов'язане з процесами інтелектуального розвитку суспільства, які ідентичні особливостям вікового мислення дитини. Відомо, що мислення молодших дітей починає відігравати домінуючу роль лише на початку шкільного віку. У дошкільників мислення рухається від часткового до часткового, окремі фрагменти повідомлень механічно з'єднуються між собою, а вже в 6-7 років діти можуть усвідомлювати причинно-наслідкові відношення, можуть запам'ятати і відтворити досить складний сюжет. Саме тому організація сюжету у жанрі чарівної казки доступна розумінню лише старшим дітям. Мотиви в сюжеті не можуть міститися довільно, вони з'єднуються в конкретному порядку і один слідує з іншого і визначає появу третього. В сюжеті є центральний мотив, який найбільш яскраво виражає ідею казки.

Особливо важливе моральне значення чарівної казки. Всі вони закінчуються перемогою Добра над Злом. Герой цих казок ніколи не залишається самотнім. Зазвичай останнім епізодом казки стає весілля чи з'єднання героя з родиною.

Розвивальне значення мають повтори, повільний темп і своєрідний ритм казки. Казкою вироблена своєрідна система виразних засобів. Це символіка образів, постійні епітети, тавтології. Словник казок багатий синонімами, мові казок властиве широке вживання коротких прикметників, слів зі зменшуваними суфіксами («рученьки», «пташиночка»). Ці засоби розкривають перед слухачами казок семантичну,

лексичну, граматичну структуру мови. При сприйманні казок розвивається і фонематичне сприймання. Після того, як казка прочитана, вона обговорюється з дітьми, що дає можливість співвідносити її події з власним досвідом дітей. Педагог вимагає від них розгорнутих відповідей з мотивацією та підводить дітей до усвідомлення моралі казки. Ефективним засобом роботи з дітьми є використання малюнків до казок. Пошук та співвідношення окремих епізодів на папері розвивають зорово-просторові уявлення дітей. Під час прослуховування і читання казок відбувається індивідуальна інтеріоризація вербально-знакових форм казок, а відтворенні (переказі, інтерпретації, драматизації) казок відбувається розвиток здібностей до індивідуальної екстеріоризації, розвиток мовленнєвої культури індивіда.

Внутрішня будова казки дозволяє людині уявити світ у його тривимірному просторовому та часовому вимірах. Ці аспекти просторово-часового змісту казок якби утворюють його голографічний континуум (універсальність, багатомірну об'ємність), що надзвичайно співзвучно психіці дитини. От чому діти дуже чутливі до універсальності казки: в ній вони знаходять співзвуччя своєму такому ж універсальному внутрішньому світу. Універсальний світ казки здатний актуалізувати всі органи чуття і психічні функції особистості, що формується.

У змісті казок можна віднайти повний перелік людських проблем і способи їх розв'язання. Образи казок одночасно звертаються до двох психічних рівнів: до рівня свідомості та підсвідомості, що дає особливі можливості при комунікації.

Казка, як і прислів'я, має філософську природу, і також дидактична. Нею вироблена своєрідна система виразних засобів. Це символіка образів, постійні епітети, тавтології. Як підкреслювалось, казка має своєрідний ритм і повільний темп розповіді.

Розвивається при сприйманні казок і фонематичне сприймання дітей. Для розвитку емоційно-вольової сфери дітей і семантичної сторони мовлення використовують такі прийоми, як порівняння казок, трансформація казок, виховання гарних почуттів. З точки зору корекційно-розвивального навчання дітей матеріал казки дозволяє розвивати як їх метамовні здібності, так і мислення, уяву про морфологічну структуру слова, системні відношення в лексиці.

Слід також відмітити, що казка сприяє підвищенню впевненості у собі і своєму майбутньому, оскільки дозволяє ставати на позицію героя твору і долати труднощі, які з'являються перед ним, вибираючи найбільш оптимальні шляхи і способи подолання труднощів. У казці весь чудесний світ тварин, рослин, багатирі-велетні, чарівники та чудесні предмети поєднані бажанням допомогти герою на його шляху до

самовдосконалення. Саме герой теж заслуговує на щастя, бо він терплячий та добрий.

Казка як феномен культури етносу, історично відображує у собі господарсько-життєвий устрій народу, його мову, особливості менталітету, традиції та звичаї. Казка – це як би соціальна пам'ять народу [10]. В ній акумульована його багатотисячолітня практика з її позитивними та негативними сторонами.

Аналіз методів роботи з казкою дозволив виділити наступні техніки [5], які можна використовувати в роботі з молодшими школярами:

Використання казки як метафори. Тексти та образи казок викликають вільні асоціації, які стосуються особистісного життя дитини, потім ці метафори можуть бути обговорені.

Малюнки за мотивами казок. В малюнку проявляються вільні асоціації а в подальшому можливий аналіз отриманого графічного матеріалу.

Програвання епізодів казки. Постановка казки групою дітей, програвання тих чи інших епізодів дає кожному учаснику можливість відчувати деякі емоційно значущі для себе ситуації і відреагувати емоції, які накопичувались. Також казка може бути поставлена або в пісочниці або з допомогою ляльок.

Використовуючи казку як притчу-мораль, яка з допомогою метафори підказує дитині варіант вирішення власної проблеми, вчитель значно покращує початково-виховний процес можливо не лише молодших школярів.

Як **висновок**, вкажемо на наступне. У навчально-виховному процесі саме вчитель, як суб'єкт і професіонал та одночасно з цим активний учасник життя соціуму, направляє процес індивідуалізації учнів шляхом трансляції і педагогічної інтерпретації соціокультурного досвіду та загальнолюдських цінностей. У зв'язку з цим дуже важливо, щоб професійно-особистісна спрямованість самого вчителя була людиноорієнтовною. Лише в цьому випадку стає можливою гуманістично орієнтована міжособистісна взаємодія у освітницькому середовищі.

Головною метою вчителя, на наш погляд, є, поряд з розвитком пізнавальної діяльності дітей, підтримка їх в період розв'язку важливих вікових завдань – самостійності, прийняття відповідальності за свої слова і вчинки. Саме у розв'язанні цих глобальних завдань дітям допомагає казка.

В цьому сенсі нам здаються цікавими дослідження, які стосуються такого феномену, як післядія казки. Наприклад, вивчення впливу дитячого досвіду вчителя на вибір ними улюбленої казки і в решті-решт, на характер міжособистісної взаємодії у освітньому середовищі.

Література

1. Аристотель. Поэтика / Собр. соч. в 4 т., Т. 4. — М.: Мысль, 1983. — С. 669-670.
2. Вачков И.В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку / И.В. Вачков. — М.: Ось-89, 2001. — 144 с.
3. Гнездилов А.В. Дым старинного камина / А.В. Гнездилов. — СПб.: Речь, 2002. — 290 с.
4. Зинкевич-Евстигнеева Т.Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии / Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева. — СПб.: Речь, 2000. — 246 с.
5. Лебедев О.Е. Притчи, сказки, метафоры в развитии ребенка / О.Е. Лебедев, Е.И. Роговцева, А.П. Тряпицына. — СПб.: Речь, 2006. — 296 с.
6. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской культуры / Д.С. Лихачев. — М.: Наука, 1979. — 655 с.
7. Пезешкиан Н. Тренинг разрешения конфликтов: Психотерапия в повседневной жизни / Пезешкиан Н.Н.; пер с англ. — М.: Институт позитивной психотерапии, 2011. — С. 279-293
8. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия / Д. Соколов. — М.: Класс, 2000. — 148 с.
9. Солодухов В.Л. Метафоричний зміст казки в процесі активного соціально-психологічного навчання / В.Л. Солодухов. — Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2004. — 112 с.
10. Хомуленко Т.Б. Модально-специфічна пам'ять молодшого школяра / Т.Б. Хомуленко, С.М. Бужинська. — Х.: ХНПУ, 2011. — 192 с.
11. Яничев П.И. Психологические функции волшебной сказки / П.И. Яничев // Журнал практического психолога. — 1999. — № 10-11. — С. 27-37.